

УДК 378.1

М.К.Козій,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
(Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України)

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА ЗАСОБАМИ АНТИЧНОЇ МІФОЛОГІЇ

Аналізуються засоби античної міфології з метою актуалізації їх та використання у професійній діяльності сучасного педагога. Розглядаються також особливості впливу античної міфології на особистість учня.

Історичний розвиток людського суспільства набуває постійного удосконалення. У зв'язку зі змінами підходів до самої людини змінюються суттєві реалії духовності, моралі, культури і загальної свідомості кожного індивіда суспільства.

Людська громада вицлила в окрему соціальну інституцію тих, хто відповідально повинен здійснювати освіту в суспільстві, і нарекла їх вищими словами: “учитель”-“педагог-носії освіченості й знань”. Цей людський осередок одностороннім яскравим промінцем, світлом і полум'ям власного розуму покликаний запалювати іскри жадоби до знань, інтересу й потягу до пізнання навколишнього світу, реконструювання надбаного, збагачення людської пам'яті матеріальними і духовними здобутками, ведення молодого покоління незвіданими шляхами нового і незвичайного, що є корисним для буття людей.

Дійсний педагог народжується не завжди, його творить саме суспільство; поклик до праці з молодим поколінням країни формується батьківськими словами, материнською ласкою, трудовим ритмом сім'ї, людської родини та дієвістю всієї Батьківщини.

Життєва та професійна підготовка педагога відбувається за допомогою різноманітних форм і методів, засобів і механізмів, факторів і повсякденних буднів діяльності людського індивіда, але провідним і визначальним є поклоніння й інтерес, поривання власної душі, волі та розуму.

Палітра професійної діяльності педагога потребує глибоких знань з усіх сфер життя людського суспільства, соціальних і економічних, духовних і суто стосункових, історичних і мистецьких, процесуально-моральних і нормативно-правових, змістовно-ідеологічних, містичних та інтуїтивно-прагматичних, життєво-сімейних, тощо. Вчителю належить мати аналітичний розум, миттєво-реалістичну мислительну дію. Кожен педагог зобов'язаний володіти вміннями зіставляти, порівнювати, виділяти актуальне і доцільне у використанні.

Минувшина і сьогодення є неоціненним скарбом у навчанні, вихованні і професійно-фаховому становленні педагога, вчителя і натхненника молоді. Минувшина наближає людську свідомість до витоків буття, сьогодення відсортовує, відтіняє корисне і доцільне для людини нині. Українська літературна мова у власній змістовій основі накопичила багатющу понятійну систему слів, витоків яких сягають у минулі тисячоліття. За своїми транскрипційними і лінгвістичними звучаннями окремі дефініції надійшли з латинської, давньогрецької мов, мифів, що творилися людським розумом і пам'яттю. Міф (з грец.) – переказ, вигадане оповідання, в якому явища природи або історичні події зображалися й з'ясовувалися у персоніфікованій формі. А виклад їх у найвопінішій персоніфікованій, наочно-образній несвідомо-художній формі дістав назву “міфологія”.

Зокрема, з часів давньої античної міфології до нас дійшли слова: “Феміда”- богиня права і законного порядку в Греції; “Меркурій” (з лат.) - римський бог торгівлі; “Грації”- врода, радість, жіноча привабливість; “Флора”- богиня весни, молодості, квітів. До речі, педагог у роботі з учнями може відзначити, що в Італії з 28 квітня по 3 травня організовувались веселі ігри, для чого люди прикрашали себе та тварин трояндами, жінки одягали квітчасті вбрання. На цій давній основі виникає багато самобутніх видів мистецтва. Зокрема, петриківська орнаментика відображає захоплення народних майстрів місцевою флорою. Багато художньо-мистецьких творів на українській землі тісно переплітаються з рослинністю, часто-густо вишивані рушники відтворюють поєднання рослинного орнаменту і “голубів”, “зозулястих курочок”, “півників”, “вершника-козака на коні” і т.п.

Такий історико-мистецький підхід з боку педагога може викликати позитивні почуття в учня, вихованця. На сьогоденному зламі ідеології народу педагог, котрий працював з дітьми, вважає за доцільне посилити вплив на молоде покоління у напрямі формування правильного ставлення до суспільних святинь. Адже ще древні латиняни в мовний обіг ввели слова “Профан”- неосвічений, “Профанація”- опоганення святині, неуцке, зневажливе ставлення до святині як об'єкта загального визнання.

Минуле – це скарб етнічного пласту народу, нації; минуле є фундаментом, на якому будується “новий дім” історичного змісту, матеріальної цінності, духовної самобутності й неповторності. Матеріальні надбання піддаються псуванню, руйнуванню, реконструюванню, а духовна досконалість є неперервним і вічно нездоланим досягненням людства. Ніша духовності наповнюється розвитком сім'ї, роду і родини, всієї рідні твоєї Батьківщини.

Завдання педагога - надати нових відтінків барвам родинної веселки для дитини, внести емоційну частку до словесного багатства народу.

Повага до старшого покоління, батька і неньки – це фактор, який засвідчує високу духовність індивіда. Молода особистість стверджується завдяки старшим, батькам та доброзичливим наставникам.

Педагогічна майстерність учителя включає цілу низку компонентів. Таким складником є власна емоційна сфера особистості педагога. Учитель – володар емоцій, а сила натхненної праці дитини - в умінні педагога створювати належний емоційний фон для ефективної діяльності школяра, вихованця. У праці з дитиною має приходити радість і задоволення. Слова, мовлені жартома, є своєчасними ліками дитячої душі. Вміння заповнювати паузу дивним дитячим сміхом – це також майстерність. Тому у підготовці педагога доцільно обмови-

тись поняттям “Гомеричний сміх”, що в перекладі з грецької – нестримний, гучний регіт. Дефініція цього поняття походить з часів Гомера, який в “Іліаді” та “Одисеї” описав сміх богів. У сучасній мові слово “гомеричний” є синонімом слів “нестримний”, “голосний”, “багатий”, “пишний”, тощо. Свого часу М.Т.Рильський у “Поезії Адама Міцкевича” відмічав, що “навіть “гомеричні” описи вечерь, обідів, банкетів підкорені у поета тій самій патріотичній меті”. А у педагога метою застосування “механізму сміху” є формування дійсного громадянина-патріота української держави, бо український гумор виступає доленосним складником буття.

Багато понять античної міфології перегукуються із сьогоденням нашої країни. Візьмемо, для прикладу, слово “Фенікс” (грецькомовного походження). Як чарівний птах, який, за уявленням стародавніх народів (фінікійців, єгиптян), через кожні 500 років прилітав з Аравії до Єгипту, Фенікс, коли відчував, що надходила смерть, будував гніздо з пахучих гілок на верхів’ї пальми, і там його спалювало сонце. Потім птах воскресав з попелу, відроджувався молодим. Образ Фенікса можна порівнювати з українським народом. Адже наш народ у горнілі історії людства неодноразово палав у полум’ї війн, революцій, навал і жажливих спустошень; та символ безсмертя ніколи не залишав його. Народ зберігав мовні скарби, життєдайну енергію і працьовитість, любов до рідного краю і землі-неньки. І сьогодні відроджене українське слово звучить гордо, бринить піснями та новими іменами. Засобами рідної землі, мови народу, буйнотрав’ям і квітчастими луками, гомінками дібровами і садами педагог може творити, пестити душу людини, гідної свого народу, молоді особистості сьогодення.

Велика сила слова вчителя здатна формувати у дітей високі почуття любові до рідного краю, батьківського дому, людей, що їх оточують. З цього приводу можна застосувати бесіду про витoki слова “Пенати”, адже дефініція його сягає до давніх латинян. Це слово латинською означає “боги, що охороняють дім, родину”; за традицією латинян відбувалося обожнення предків. У тій чи іншій формі до цього поняття зверталось багато літераторів, знавців слова. Перекладаючи “Євгенія Онегіна” А.С.Пушкіна, М.Т.Рильський відзначав: “Вернувшись до своїх пенатів, на цвинтар Ленський поспішав.”

Щоб у кожній дитині, учневі, вихованцю залишилась народна слава, педагог має бути великим мрійником, умільцем. Розповідаючи про народи планети, учитель може згадати про людей племені “пігмеїв”, додавши при цьому, що в стародавніх греків поняття “пігмей” означало кулак, відстань від кулака до ліктя, за уявленням стародавніх греків існували “люди заввишки з лікоть”. Давні перекази про пігмеїв є відгомонам реальних знань про низькорослих людей Африки та деяких островів Індійського океану. У переносному значенні це стосується людей нікчемних, жалюгідних. О.Гончар у творі “Тронка” писав: “... протиприродно, щоб людина, яка буде велике, поводитись, як пігмей”. Отже, великий учитель, роблячи свою справу, повинен завжди пам’ятати ці слова і формувати світогляд дитини на реальних фактах і поняттях.

Кожен народ збагачується здоров’ям своєї нації, родини, шедрістю рідної землі. Відомо, що вчитель, вихователю зобов’язаний розвивати дитину фізично і духовно, берегти здоров’я, не перевантажуючи інформацією, фізичними вправами, одноманітністю діяльнісного ритму, не втомлювати і не виснажувати дитячий організм, тобто не прирікати дитину на “Танталові муки”. Зазираючи до джерел античної міфології щодо грецькомовного поняття “Тантал”, “Танталові муки”, учитель може розкрити аспект містики “про так званий потойбічний світ”: “На тому світі Тантал, стоячи по шию у воді, не міг угамувати спрагу, бо вода відступала, коли він нахилився, щоб напиться; над ним на гілках рясніли стиглі плоди, але він не міг їх дістати”. Звідси походить вислів “Танталові муки”, що означає страждання, яких зазнає людина від усвідомлення близькості бажаної мети й неможливості її досягти. Тому вчитель не повинен затримувати учнів після дзвінка на перерву, бо від такого затримування в дитячому організмі та психіці відбуваються негативні зміни.

Педагог – професійний орієнтир дитини, його слова є визначальними у життєвій доленосності, соціально-фаховій спрямованості. Наприклад, орієнтуючи школяра на професію “людей у білому халаті”, учитель може зосередити увагу на слові з грецькомовної спадщини “Асклепій” та латинської – “Ескулап” – бог лікування, який, оволодівши мистецтвом лікування, міг воскресити мертвих, поряд з цим обмовившись, що його дружина народила двох дочок: одна з них носила ім’я Гігієї (Здоров’я), інша - Панакєї (Всецілителька).

Вимогливість педагога – невіддільний складник професіоналізму. Формуючи особисті риси індивіда та якості педагога, викладач має можливість застосувати словесний механізм поняття “Афіна”, адже в ньому вкладе-ний давній зміст успадкованого “розум і розсудливість”. З деяких переказів відомо, що Афіна - “покровителька осілого життя і праці”, “їй поклонялись як суворій, войовничій і справедливій богині, символізуючи в її найменні моральні, вольові та етичні уявлення тогочасного світу; згодом вона стає божеством духовної діяльності, мистецької винахідливості та мислення”.

Риси вимогливості й справедливості, чуйності та поваги до дитини є необхідною й цінною передумовою народження майстра-вихователя дитячої індивідуальності.

Переглядаючи міфологічні оповідання, педагог, класовод, предметник може урізноманітнювати дозвілля і хвилини відпочинку інформаціями про небесні світила, зорі, сузір’я, у доступній формі розкривати поняття “Велика ведмедичка”, “Молочний шлях”, “Чумацька дорога”, “Пегас”, “Плеяди” і т.п. Урізноманітнення форм, методів і засобів використання міфологічних понять позитивно впливає на свідомість і світогляд вихованців, учнівську молодь. На матеріалі словесної дефініції з античної міфології можна організувати цікаві вечори відпочинку, побудувати сценарії типу “Поле чудес”, диспути, дискусії з проблем містики, фантазії, прогностичності, написати творчі роботи, провести змагання, схожі до давніх звичаїв і ритуалів (зокрема з часів Скіфської, Трипільської культури).

Широка палітра знань учня реалізується у взаємодії педагога, сім’ї і дитини. Знання допомагають кожному конкретному індивідоові орієнтуватись в оточуючому просторі, стосунках з іншими людьми. Зокрема, коли дитина з учителем опрацьовує цифрову систему, взаємодію положень цифр і помісцеву їх значущість, розв’язує

задачі і приклади за допомогою різних підходів, механізмів, форм і методів, зразків, наочності, технічного оснащення процесу взаємовпливу вчителя та учня, то зміцнюється і розвивається система особливих способів, що полегшують запам'ятовування і збільшують обсяг пам'яті. При цьому пам'ять учня буде глибшою, якщо для розрядки вчитель розкриє понятійну цінність слів про пам'ять людини. Можна зупинитись на міфологічних витоках слова "пам'ять", адже "Мнемосіна" у давньогрецькій міфології - богиня пам'яті, мати дев'яти муз, а слово "Мнемоніка" в перекладі з грецької – мистецтво запам'ятовування. Широчінь понять і творча винахідливість тут - взаємодоповнюючі. Якщо вчитель за час уроку для запам'ятовування змісту буде урізноманітнювати форми, методи і засоби донесення знань, то творчі здібності дитини знайдуть поступальний розвиток і удосконаленість.

Педагогі, котрі проводять роботу з трудового виховання і прищеплюють дітям виробничі вміння, можуть зупинитись на поняттях у галузі виготовлення тканин і оповісти міфічний факт про "Арахну" (з грецької мови) – дочку фарбувальника пурпурових тканин, яка була "вправною у тканні й гаптуванні". Вона мала таку вправність, що порівнювалася з павуком, котрий снує тонке павутиння, на якому роса та сонце вишивають веселкові візерунки.

Прогресивну значущість для дитини (учня та дошкільника) мають спортивні вправи та ігри. Педагогі, які цікавляться різними видами зміцнення здоров'я, у бесідах зі школярами мають можливість активізувати мислення дітей, зосередивши їх увагу на дефініції "гра" (що поєднує смисл з грецької та з латинської мов) – поняття про вид спорту, форму розваг, які в античному суспільстві вважалися загальнонародними урочистостями (Олімпійські, Піфійські, Істмійські, Немейські, а також на Панафінеї, під час яких народився звичай нагороджувати атлета-звитяжця амforoю з зображенням того виду змагань, в якому він переміг). Звідси й походять сучасні кубки-призи. З життєвої практики дійшли до нашого часу циркові ігри (від змагань на колісницях), боротьба гладіаторів (змагання борців), театральні видовища (трагедії, комедії, міми і т.п.). Характерним для давнини було те, що "ігри починалися з оголошення священного перемир'я і склалися з гімнастичних та кінних змагань, а до них приєднувалися ще й музичні змагання. Переможець одержував пальмову гілку й вінок, сплетений з соснового віття, а в класичну епоху – із селери." Наприклад, Істмійські ігри посідали третє місце після Олімпійських та Піфійських за значущістю. Знання про давні ігри є фактором впливу на розгортання змагань і оздоровлення людей. Повідомивши дітям атрибути нагороджень переможців, учитель може повідомити, що в давнину "лавр і кипарис", а також листя дуба стали символом переможців.

Педагог повинен добре розуміти закономірності розвитку людського суспільства, аналізувати рух громади та бачити зміни в соціумі людей, як ті "Авгури" (латинською) – жерці, які, спостерігаючи блискавки та інші явища природи, польоти та поведінку птахів, угадували волю богів і провіщали майбутнє. Учитель покликаний вказати кожному учневі шлях життєвої долі, дати орієнтири на його прийдешній день. Важливо показувати учневі місце людини в природному довкіллі, спрямовуючи кожного індивіда на вміле використання багатств природи та їх збереження.

У роботі з дітьми вчителю доводиться давати пояснення з різних напрямків соціального буття людини. На сучасному етапі суспільного розвитку люди вдаються до різних пророків власної долі. Так знову постають "ворожки", "гадалки", "чаклуни" і досить грамотні, медично підготовані знавці справи лікування за допомогою енергій впливу. При виникненні подібного запиту-прогнозу учитель може застосувати знання з античної міфології. Зокрема, "Сивілами" у стародавній Греції називали мандрівних пророчиць, які, подібно до гомерівських ворожбитів, пророкували всім охочим провістити долю. Учитель може сказати учням, що діяльність "сивіл" відносять до 8-7 тисячоліття до нашої ери – часу, коли значного піднесення набували духовність та релігія. Першим, хто згадає сивілу, був Геракліт з Ефесу (500 років до н.е.); про них писали Арістофан, Вергілій, Арістотель і Платон.

Сучасні досягнення у галузі розкриття генетичного коду людської клітини ДНК можуть у дечому спростувати видумки деяких нечесних ворожій і про це повинен знати вчитель, вихователь.

Отже, знання міфологічної епохи доповнюють світогляд педагога і є механізмом формування "перспективності і вічності лінії життя людей".

У сьогоденному вжитку нашого народу є слово "геній". Учителю належить бути генієм у знаннях і діях, вчинках і вміннях в окремі хвилини діяльності й повсякденній праці з дітьми. Тому він покликаний добре знати витоки цього поняття. Геній (латинське слово) - творчий дух всесвіту, а також опікунський дух людства та індивідів, часто ототожнюваний з грецьким демоном. Стародавні вважали, що геній формує особистість і є супутником людини протягом цілого її життя. Хотілося б, щоб пророчі слова кожного учителя стали доленосними в житті його учнів, а дії педагога – геніальними.

Вчителеві в роботі з дітьми завжди належить розглядати маленькі й великі конфлікти, як кажуть в народі, "розрубувати гордієв вузол". А це поняття до наших часів дійшло з античної міфології. Швидко розв'язати складну справу з батьками і дітьми - чи не в цьому краплини майстерності педагога, освітянина з великої букви?

Вислів (з грецької) "яблуко розбрату" пов'язаний з міфом про яблуко, що його богиня чвар Еріда підкинула гостям на весіллі Пелея та Федіди. У переносному значенні воно означало предмет суперечок, причину ворогування. Використовуючи дане поняття, Павло Загребельний у творі "Левине серце" писав: "Єдиним яблуком чвар, коли так можна висловлюватись в даному випадку, між Самусями і Щусями було глинище, зване Карповим яром".

Відомо, що в практиці роботи школи "яблуком розбрату" між педагогом та батьками учня може бути низька успішність школяра, недобросовісне ставлення до його навчання, а між колегами-вчителями "розбрат" може

виникати з причини заздрощів, виникнення виробничого конфлікту. Тому доцільно ширше дізнатись про зміст цього вислову.

Виховна робота сучасного педагога може охоплювати організацію і змістово-спрямоване дозвілля школярів через різні клуби; наприклад, для дівчаток доцільно створити клуб під назвою “Юнона” (з грецької) – покровителька дівчат, шлюбів, сім’ї та породіль. На основі цього можна формувати ідеальне уособлення дружини, матері. Учитель може створювати клуби типу “Юстиція” (лат.), “Феміда” (грец.), проводити правознавчу роботу в них, вносити дух добра і справедливості.

Часто вживається нині слово “Фортуна”, а лише окремі майбутні педагоги знають, що в його смисл поняття закладені багаті ідеї щастя, долі, добробуту, успіху, тощо.

Для дітей (школярів) буде корисним із вуст учителя почути про грецьке поняття “Телегон” – син, котрий за порадою матері вирушив на розшуки батька. Через поняття “Тесей” (грец.) учитель може повідати, як побутові речі типу “меч і сандалії” бувають заповітним символом батька для сина, адже афінські гончарі, оздоблюючи посуд міфологічними малюнками у VI столітті до н.е., зображували подвиги Тесея, а його біографію написав Плутарх.

Багато античних міфів у вмілому використанні педагога можуть сприяти формуванню позитивних особистісних рис учня, дитини-вихованця. Наприклад, учителю-класному керівнику, вихователю-психологу цінним може бути розкриття образу Геракла (грец.), Геркулеса (лат.) – найпопулярніших героїв (справжнє ім’я останнього – Алкід). Свого часу Цицерон нарахував аж шість тлумачень цього поняття. Педагог може цікаво побудувати вечір відпочинку, свято Геракла з деякими повторами його дванадцяти подвигів, адже він навчився правити колісницею, боротися, стріляти з лука, пасти отару, ловити лань із золотими рогами, очищати Авгієві стайні, долати критського бика, здобувати пояс цариці амазонок, здолати стоголового пса, прясти вовну, боротися зі злочинцями, бути покровителем гімнасій і палестр. Сам образ героя увінчаний справедливістю і вродженою добротою.

Підготовка учителя до діяльності з учнями відбувається протягом свідомого фахового вибору. Педагог зобов’язаний бути покровителем усіх починань дитини як у середовищі шкільного буття, так і домашнього дозвілля. Учитель, зокрема початкової школи, покликаний мати прекрасний голос (як міфічна Каліона); уособлювати фізичну силу природи (як Уранія); бути винахідливим та володіти красномовством, бути віршувальником і поетом (як Полігімнія); стати аматором у танці й хоровому співі (як Терпсіхора); бути режисером веселої і журливої дитячої пісні (як Мельпомена); домагатися, щоб школа, клас, учнівський колектив постійно удосконалювались, ставали храмом, до якого кожен індивід бажав би увійти й зіграти власну театральну роль буття (як Талія); давати всебічні і широкі знання, щоб діти (учні) увінчували вчителя квітами і вклонялись (як Евтерті), стелили доріжку до ніг; щоб міфічна флейта несла доступні вихованцям сторінки історії; щоб атрибут богині Клію – сонячний годинник – відчутно і чітко відбивав плин педагогічного часу.

Бажання педагога та дитяча допитливість в єдиному потоці дум у майбуття повинні створити неперевершену особистість українського люду в новому тисячолітті людського життя.

Матеріал надійшов до редакції 11.09.2000 р.

Козій Н.К. Формирование профессиональной личности педагога средствами античной мифологии.

Анализируются средства античной мифологии с целью их актуализации и использования в профессиональной деятельности современного педагога. Рассматриваются также особенности влияния античной мифологии на личность учащегося.

Koziy M.K. Formation of a Teacher's Professional Personality by Means of Ancient Mythology.

The article analyses means of ancient mythology with the aim of their actualization and usage in professional activity of modern teachers. The author also considers peculiarities of ancient mythology influence on a pupil's personality.